

BOLANING ICHKI RIVOJLANISHIDA OILANING O'RNI

Ochilova Farida Kudratovna

*Namangan Davlat Universiteti Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi
1-kurs magistranti*

Annotatsiya

Ushbu maqolada “Bolaning ichki rivojlanishida maktab va oilaning o'rne” haqida so'z boradi. Chunki inson qalbi va ongidagi eng sof, pokiza tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari aynan oila bag'rida shakllanadi. Maktab ta'lim-tarbiyasi orqali esa yanada sayqallanib, rivojlanib boradi.

Kalit so'zlar

Oila, maktab, rivojlanish, ta'lim-tarbiya, oilaviy tarbiya, barkamol farzand, oila va maktab hamkorligi, mehnat tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, odob-axloq normalari, Vatan tuyg'usi va vatanparvarlik tarbiyasi, ma'naviy-estetik tarbiya.

2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining to'rtinchi - Ijtimoiy sohani rivojlantirishning mazmun-mohiyatida uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish; maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish va ushbu muassasalarda bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash; yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish natijasida jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtayi nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirishdek dolzarb masalalar nazarga tutilganligi bejiz emas. Albatta yuqoridagi ta'kidlab o'tilgan vazifalar aynan oiladan boshlanadi. Chunki, Oila - Vatan timsoli. Negaki, oila va vatan tushunchalari bir-biriga chambarchas bog'liq.

Oila - Vatan timsoli. Negaki, oila va vatan tushunchalari bir-biriga chambarchas bog'liq. Vatan tuyg'usi oiladan, ona bag'ridan boshlanadi. Oila esa jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy boyligi hisoblanadi. Oiladagi muhit insonning o'ziga xos ma'naviyati, dunyoqarashi, tasavvur va e'tiqodining shakllanishida, yuksalishida muhim omil bo'ladi. Inson qalbi va ongidagi eng sof, pokiza tuyg'ulari, ilk hayotiy tushuncha va tasavvurlari aynan oila bag'rida shakllanadi. Xalqimizda kishining qanday ekanligi, uning o'zini tutishi, tarbiyasi, fe'l-atvori oilasiga bo'lgan munosabat bilan baholanadi. Bu esa uning jamiyatda o'z o'rnini topishida muhimdir.

Oilada yozilmagan shunday qonun-qoidalar borki, ular necha asrlar davomida avlodlar avlodga o'tib, oila ma'naviyati sayqal topib kelaveradi. Kattalarni hurmat qilish kichiklarga nisbatan izzatda bo'lish, kelajak avlod haqida g'amxo'rlik qilish hamisha oilaning asosiy qoidalari bo'lib kelgan. Bu muqaddas dargohda nafaqat farzand dunyoga keladi, balki ma'nan va axloqan go'zal tarbiya egasi bo'lgan inson voyaga yetadi. Oila shunday makonki, unda avlodlar kamol topadi. Ajdodlarimiz azaldan oila mustahkamligi, sog'lom avlodning yasalishi yo'lida doimo e'tiborda bo'lgan. Bunday g'oyalar avlodlar qalbi va ruhiyatiga singdirib borilgan. Oila a'zolari o'rtasida o'zaro hurmat, mehr-muruvvat va oqibat omillari sog'lom muhitni yaratadi.

Oila tarbiyasi deganda ota-ona, oiladagi katta kishilar, buva va buvilar, aka-singillar va shu kabilar tomonidan bolalarning to'g'ri, milliy axloq-odob normalari asosida tarbiyalashini tushunish lozim. Farzand tarbiyasi! Qanchalik mukammal, sinoatga to'la, insoniy muomala-munosabatlar umumlashgan ushbu kalomda. Yaxshi farzand - ota-onaning bebaho mulki, qalb gavhari, muborak siri va ulkan kashfiyoti. Uning kamolidan ota-onaning ko'ngli nurafshon bo'ladi, hayoti zavq-shavqqa to'ladi. Bu sharafiga ega bo'lganlar hurmat va izzat tojini kiyadilar, dunyo donishmandlariga aylanadilar. Zotan, bolalarning kelajakda qanday inson bo'lib yetishishi ota-ona, aka-singil va boshqalarning o'zaro muomala-munosabatlar, xulq-atvoriga, tartib-intizomiga bevosita bog'liqdir. Xalqimiz: “Qush uyasida ko'rganini qiladi” deb bejiz aytmagan. Oila tarbiyasi kabi katta mas'uliyat birinchi navbatda ota va ona zimmasiga tushadi. Shu o'rinda bir narsani alohida uqtirish kerakki, bolalar tarbiyasida asosiy ta'sirchan kuch-qudrat, bu – Onadir. Darhaqiqat ota ko'pchilik oilaning moddiy ehtiyojlarini qondirish va ta'minlash, qolaversa oilaning xo'jalik ishlari bilan band bo'ladi. Bu o'zbek oilalari tarixidan ma'lum bo'lgan haqiqat va ota-bobolarimizdan meros bo'lib qolgan an'anadir. Shunga ko'ra bola bilan ko'proq ona birga bo'ladi. Axir, xalqimiz: “Sut bilan kirgan-jon bilan chiqadi” deydi-ku! Tarbiya, ya'ni yuksak axloq-odob aqidalari bola joniga (ruhiga) ko'proq ona suti (tarbiyasi) bilan kiradi.

Oila tarbiyasida hikmat (falsafiy-pedagogik yo'nalishlar) ko'p. Yangi o'tkazilgan niholning to'g'ri yoxud egri o'sishi bog'bon mexnati va mahoratiga bog'liqdir. Egri o'sayotgan niholning qaddini rostlab qo'yilmasa, u noto'g'ri rivojlanadi. Yangi tug'ilgan go'dak tarbiyasi bilan shu yosh nihol holati o'rtasida qandaydir tabiiy o'xshashlik mavjud. Bundan ko'rinib turibdiki, mehnat tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, axloqodob normalari, Vatan tuyg'usi va

vatanparvarlik tarbiyasi, ma'naviy-estetik tarbiya, jismoniy tarbiya, kattalarga hurmat, kichiklarga shafqat, miliy g'urur va iftixor tarbiyasi, ijtimoiy tarbiya va shu kabilar oiladan boshlanadi. Shu zikr qilingan pedagogik-falsafiy tushunchalar oila rahbarlarining dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liqdir. Deylik, dehqon dunyoqarashi uning halol mehnat qilib, dastlab oila to'kinligi va so'ngra xalq farovonligini ta'minlashda ko'rinadi. Uning barcha faoliyati shu oliyjanob tuyg'u bilan uyg'unlashgan. Bu oilada bola mehnatsevarlik ruhida tarbiyalanadi. Hayot va turmushning hamma nuqta va qirralari mehnat bilan ravshanlashadi. Zotan, mehnatkash inson har sohada o'z yo'lini topa oladi. Xalq mehnatkash, yuksak axloq-odobli yigitchani ko'rsa, "otangga rahmat", xush qiliqli, go'zal xulq-atvorli, shirinsuhan, muloyim, chevar, pazanda qizni ko'rsa "onangga rahmat" deydi. Bu oila tarbiyasining shirin mevasi tufaylidir.

Mamlakatimizda bolalar to'g'risida, onalar haqida g'amxo'rlik qilish chinakam davlat ahamiyatiga molik ishdir. Keyingi yillarda mazkur masala yuzasidan qabul qilingan qarorlar fikrimizning isbotidir. Ma'lumki, bola maktabga kelgunga qadar ham, maktabda o'qish davrida ham, asosan oilada tarbiyalanadi. Oila davlatning asosiy kurtagi sifatida bolalarning dunyoqarashi, xulqi va didiga ta'sir ko'rsatishi tabiiy holdir. Oila a'zolarining ma'naviy birligi yoshlari har tomonlama kamol toptirishning dastlabki va asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bolalarni barkamol inson qilib yetishtirishda maktabni oila bilan mustaxkam bog'lamay turib, tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib bo'lmaydi. Shu maqsadda ota-onalar o'rtasida ta'lim-tarbiyaga oid tashviqot ishlarini kengaytirish ularni maktabning faol yordamchilariga, o'quv-chilarning sinfdan va maktabdan tashqaridagi ishlarida har tomonlama foydali tashkilotchilariga aylantirish zarur.

Jamiyatning jadal rivojlanishi, faoliyat turlarining tobora murakkablashib borishi, shaxs ongiga ko'rsatayotgan ko'rinmas ta'sirlarning kuchayishiga olib kelmoqda. Mana shunday sharoitda kishining mavjud bilimi, kasb-hunari, malakalari kamlik qilib qolmoqda. Eng avvalo, insonlarda oilada tarkib topgan did, farosat, aql, odob, emotsional madaniyatga muhtojlik sezilmoqda. Estetik, axloqiy va boshqa tarbiya sifatleri kundalik hayot ehtiyojga aylanib bormoqda.

Tabiiyki, bunday sifatlarga oilaviy tarbiya orqali asos solinadi, kamol toptiriladi. To'g'ri, bunda ijtimoiy tarbiyaning o'rnini inkor etib bo'lmaydi. Ana shu nuqtai nazardan ularning monolit birligiga, o'zaro hamkorliklariga asoslansak, barkamol inson tarbiyasida muvaffaqiyatlarga erishish mumkin.

Oilaviy tarbiya pedagogika fanida murakkab muammolardan biridir. Uning murakkabligi shundaki, har bir oila o'ziga xos ibtidoiy guruh bo'lib, tarbiyada faqat mazkur guruhga xos xususiyatlarga asoslanadi. Ta'kidlaganimizdek, oilaviy tarbiyani ijtimoiy tarbiya bilan almashtirish bolalar kamolotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, maktabgacha ta'lim muassasiga bormay, faqat oilada o'sgan va voyaga yetgan bolalar maktabga borganlarida o'z tengqurlari ichida ko'p jihatlari bilan ajralib turadi.

Oilaning bolalarga moddiy va ma'naviy g'amxo'rligini, ko'rsatayotgan tarbiyasini maktabgacha ta'lim muassasi tarbiyasi bilan yoki, aksincha, maktabgacha ta'lim muassasini oilaviy tarbiya bilan almashtirib bo'lmaydi. Faqat o'zaro hamkorlik masalani ijobiy hal etish imkoniyatini beradi. Barkamol farzand tarbiyasini mahalla, oila, maktab, ta'lim-tarbiya uyg'unligisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Aynan shular inson ma'naviyatini shakllantirishda va o'quvchilarning ichki dunyoqarashini shakllantirishda asosiy mezonlar hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda o'zbek xalqidagi bir-biriga bo'lgan mehr-oqibat, samimiylik, kattalarga hurmat, ayniqsa, ota-onani qadrlash va ular keksayganda g'amxo'rlik qilish ko'pgina dunyo xalqlari uchun ibrat sanaladi. Bizning bu qadriyatlarimiz aynan oilada shakllanib, so'ng jamiyatning ma'naviy rivojiga hissa bo'lib qo'shiladi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham ma'naviy yuksalishning samarasini yangi bosqichga ko'tarish xususida to'xtalarkan, "...biz uchun muqaddas bo'lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, xonadonlarda tinchlik-xotirjamlik, ahillik va o'zaro hurmat muhitini yaratish, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to'ldirishdan iborat bo'lmog'i zarur", deya uqtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi"
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari" to'g'risida. Toshkent sh. 2020-yil 18-fevral, PF-5938-son.
3. Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda 1059-son qaroriga 1-ilova.
4. M.Abdullayeva. Oilada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda estetik tasavvurlarini shakllantirish. Xalq ta'limi, 2006 yil №4.
5. Ahmedova Q, Yuzina T. Bolangiz maktabga tayyormi? – T: 2000.

6. Imomov Nurillo Fayzullayevich, Babayev Djahongir Ismailbekovich, Shorahmetova Umida Shoakbarovna, Topildiyev Bahrom Rahimjonovich, Mehmonov Qambariddin Miradhamovich "Oila huquqi" darslik. Toshkent -2016.
7. D.Narziqulova "Ijtimoiy pedagogika va oila pedagogikasi" fani bo'yicha o'quv-uslubiy majmua.Navoiy-2015.
8. V. Qo'chqorov, O. Mahmudov, Z. Zamonov Ma'naviyat Asoslari darslik. Toshkent "Yangiyo'l Poligraf Servis" 2018.
9. M.Abdullayeva, A.Sulaymonov. Oilada bolalarni estetik ruxda tarbiyalash. Xalk talimi, 2004.
10. Alimova D.X. Vospitaniye u starshix doshkolnikov emosionalno-polojitel'nogo otnosheniya k sverstnikam: Diss.kand.ped.nauk. – T. 1991.